

Пасинок В.Г., Морозова О.І., Самохіна В.О.
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЇХ НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ВИШАХ

Згідно з загальнонауковою методологією екологізму, людина є частиною життя у цілому на нашій планеті, а отже, наукове вивчення усього, що пов'язане з людиною, доцільно здійснювати з огляду на середовище її побутування. Відповідно до принципу екологізму мова тлумачиться як засіб організації суспільства і розумового освоєння дійсності, сполучна ланка між матеріальним, соціокультурним і когнітивним середовищами існування людини. Екологічний підхід у мовознавстві, таким чином, передбачає залучення до аналізу природних мов контексту у найширшому розумінні, тобто природного, семіотичного, соціокультурного, комунікативного, когнітивного оточення людини, що вивчається в аспекті його впливу на мову і зворотного впливу мови на нього.

Еколінгвістика є широкою сферою досліджень мови, дотичною до низки природничих і гуманітарних наук. Перетинаючись з екологією, географією, зоологією, біологією, соціологією, антропологією, етнографією, семіотикою, когнітивною наукою, психологією, культурологією, політологією тощо, вона залучає до аналізу мови методи та поняття цих наук і, своєю чергою, збагачує їх своїми. Методом тріангуляції отримані еколінгвістикою дані можна зіставити зі здобутками цих наук, що є актуальною вимогою часу, адже, як наголошує Ю.С. Степанов, багато хто із сучасних дослідників вже дійшов висновку, що немає «стиків наук», адже немає «меж наук» [10, 6]. Відповідно, творча діяльність науковця відбувається не «в межах тієї або іншої дисципліни чи науки», а в іншій системі членування знання – в межах «проблемної ситуації» [там само].

Проблемні ситуації, що привертають увагу дослідників, які працюють у річищі екологічного підходу до аналізу мови, стосуються вивчення мовних особливостей, що виявляються у статичній систематиці мовних одиниць та динаміці їхнього функціонування у різних типах дискурсивних середовищ, у способах комбінування мовних знаків зі знаками інших семіотичних систем, у взаємодії мов,

діалектів та стилів між собою. Особливої значущості у сучасну добу набувають прикладні аспекти екологічно скерованих мовознавчих розвідок, насамперед, шляхи запровадження здобутих еколінгвістикою даних у практику навчання іноземних мов та інші суспільні практики, зокрема, у формування екологічної освіченості українців та екологічної культури їх мовлення.

Сьогодні зарубіжна еколінгвістика є розгалуженою цариною наукового знання, в якій працюють декілька сотень науковців (див. огляд у [11]), до яких останнім часом стали приєднуватися дослідники, які працюють на пострадянському просторі (приміром [1; 6]). Еколінгвістичні розвідки авторів цього дослідження можна класифікувати відповідно до зв'язків мовного знака (з іншими знаками, соціокультурною дійсністю та людською свідомістю) у такий спосіб: 1) екологія мови, що досліджує екосистемну взаємодію між знаковими системами (мовами, варіантами, діалектами, нормами, семіотичними кодами тощо) (В.Г. Пасинок [4], В.О. Самохіна [8]); 2) соціокультурна еколінгвістика, яка розглядає стосунки, в яких мова перебуває відносно соціальних та культурних сил, що формують умови для комунікації індивідів і спільнот (В.О. Самохіна [7; 9]); 3) когнітивна еколінгвістика, що аналізує, як когнітивні здібності людини зумовлюють її адаптивну поведінку в різноманітних ситуаціях (О.І. Морозова) [3].

На сьогодні ці розвідки становлять собою «архіпелаг» вітчизняної еколінгвістики, який автори планують перетворити на «континент» шляхом розбудови підвалин динамічно зорієнтованої мультмодальної еколінгвістики, що стане теоретичним підґрунтям формування екологічної культури мовлення і загальної екологічної свідомості українських студентів, які вивчають іноземні мови. В основу такого перетворення покладено робочу гіпотезу про взаємозалежність та взаємозумовленість мови та екологічного контексту. По-перше, структура і зміст мовних одиниць формуються під впливом широкої сукупності контекстних чинників – відношень між знаками семіотичних систем (одно- або різнорідних), між знаками та їх користувачами, а також соціокультурним та когнітивним світом останніх. По-друге, мова є потужним засобом впливу на когнітивне і соціокультурне середовище існування людини; вона також здатна чинити й опосередкований вплив на фізичне середовище. Урахування усієї сукупності чинників, що є релевантними для смислотворення, потребує, поряд із традиційними

(статичними і мономодальними) підходами, нового (динамічного і мультимодального) підходу до вивчення процесу конструювання значення мовного знака у середовищі його застосування, що передбачає поєднання настанов соціокультурного та когнітивного напрямів еколінгвістики у межах динамічно зорієнтованої мультимодальної еколінгвістики.

Розбудова еколінгвістичного підходу до аналізу мовних явищ має бути підпорядкована загальнонауковій настанові інтегративності (на відміну від модулярності, що була панівним принципом лінгвістичних досліджень протягом багатьох століть), а також, за О.С. Кубряковою, експансіонізму та експланаторності [2, 207]. Час для розвитку української еколінгвістики є нагідним, оскільки сьогодні відбувається інтеграція України в європейський та світовий простори – науковий, освітній, соціально-культурний, інформаційний тощо. Інформаційна грамотність, академічна мобільність та знання іноземних мов постають як пріоритетні потреби сучасної молодшої людини, а отже, університетська освіта та наука сьогодні мають їх задовольнити якомога повніше. Для того щоб відповісти на якісно нові суспільні виклики, зумовлені динамічністю соціальних процесів, збільшенням інформаційних потоків, нестабільністю навколишнього середовища, передусім суспільного, необхідно випрацювати максимально ефективні методи навчання іноземних мов на адекватному цій меті сучасному теоретико-методологічному підґрунті. Еколінгвістичний підхід до аналізу природних мов є у цьому стосунку оптимальним через свою голістичність, міждисциплінарність та потужний експланаторний потенціал. Здобуті на цих засадах результати сприятимуть розв'язанню нагальних завдань наукового та практичного характеру, що їх ставить перед українським суспільством сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брусенская Л.А. Экологическая лингвистика / Л.А. Брусенская, Э.Г. Куликова. – Москва : Флинта: Наука, 2016. – 184 с.
2. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века: сб. статей. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. – С. 144-238.

3. Морозова О.І. Екологічний підхід до аналізу неправдивих висловлень / О.І. Морозова // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – Вип. 55. – Київський. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. – 2015. – С. 258-266.

4. Пасинок В.Г. Дискурсивні підходи у французькій гуманітарній свідомості / В.Г. Пасинок // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2015. – № 115. – С. 53-57.

5. Пасинок В. Г. Мастерство речи сквозь призму эколингвистики / В.Г. Пасинок // Когниция, коммуникация, дискурс : сб. науч. тр. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> – №12, 2016. – С. 52-61.

6. Пылаева Е.М. Эколингвистика как новое направление в языкознании XXI века / Е.М. Пылаева // Вестник Пермского нац. исследовательского политехнического ун-та. Проблемы языкознания и педагогики. – 2011. – № 5. – С. 106–113.

7. Самохіна В.О. Англомовний жарт як компонент дискурсу / В.О. Самохіна // Наукові записки. Серія Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : Кіровоград. держ. пед. університет ім. В. Вінниченка. – 2013. – Вип. 118. – С. 31-36.

8. Самохіна В. О. Текстуальный и дискурсивный аспекты современной англоязычной шутки / В.О. Самохіна // Когниция, коммуникация, дискурс : сб. науч. тр. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/>. – 2012. – № 5. – С. 52-73.

9. Самохіна В. О. Оцінка у фокусі функціонально-комунікативної парадигми / В.О. Самохіна // Вісник ХНУ. Сер. Романо-герм. філологія. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. – № 1071. – С. 124-135.

10. Степанов Ю.С. Париж – Москва, весной и утром ... / Ю.С. Степанов // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. Пер. с фр. и португ.; общ. ред. и вступ. статья П. Серио; предисл. Ю.С. Степанова. – М.: Прогресс, 1999. – 416 с.

11. Steffensen S.V. Ecolinguistics: the state of the art and future horizons / S.V. Steffensen, A. Fill. // Language Sciences. – 2014. – No 41. – P.6–25.